

This shiur is dedicated by Bati and Eddie Jacobs in loving memory of
Dr. Chuck Feldman ז"ל
an exemplary model of dedication to family, community, and Torah education.
יהי זכרו ברוך

הגדה של פסח - נוסח ההגדה
עבדים היינו לפרעה במצרים, ויוציאנו ידוד
אלקינו משם ביד חזקה וברזע נטויה. ואלו לא
הוציא הקדוש ברוך הוא את אבותינו ממצרים,
הרי אנו ובנינו ובני בנינו משעבדים היינו לפרעה במצרים. ואפילו כלנו חכמים כלנו נבונים כלנו זקנים
כלנו יודעים את התורה מצנה עלינו לספר ביציאת מצרים. וכל המרבה לספר ביציאת מצרים הרי זה
משבח:
מעשה ברבי אליעזר ורבי יהושע ורבי אלעזר בן עזריה ורבי עקיבא ורבי טרפון שהיו מסבין בבני ברק
והיו מספרים ביציאת מצרים כל אותה הלילה, עד שבאו תלמידיהם ואמרו להם רבותינו הגיע זמן
קריאת שמע של שחרית:

רש"י
שמות פרק לא פסוק ג
ואמלא אתו רוח אלהים בחכמה
ובתבונה ובדעת ובכל מלאכה:
ב - מה שאדם שומע מאחרים ולמד: **ובתבונה** -
מבין דבר מלבדו, מתוך דברים שלמד: **ובדעת** - רוח הקדש:

ספר האורה ח"א סימן צ סעי' ב
חכם בנו שואלו, ואם לאו הוא שואל לעצמו, ואפילו שני תלמידי חכמים הבקיאם בהלכות הפסח
שואלין זה את זה, מה נשתנה וכו' עד כלנו מסובין. הלילה הזה חייבין אנו להסב דרך חירות, כי עבדים
היינו לפרעה במצרים, ויש לנו לראות כאלו אנחנו יצאנו ממצרים, שאלו לא הוציא הקדוש ברוך הוא
את אבותינו ממצרים, עדיין היינו משועבדים, ואפילו כולנו חכמים או נבונים ויודעים את התורה,
מצוה עלינו לספר ביציאת מצרים, ומעשה בחמשה זקנים וחכמים נבונים ויודעים את התורה
כולה, שהיו מסובין ומספרין ביציאת מצרים, אמר רבי אלעזר בן עזריה הרי אני כבן שבעים שנה.

רש"י
שמות פרק ג פסוק טז
לך ואספת את זקני ישראל ואמרת אלהים קונק אלהי
אבותיכם נראה אלי אלהי אברהם וצחק ויעקב לאמר
פקד פקדתי אתכם ואת העשוי לכם במצרים:
את זקני ישראל - מיוחדים לשיבה. ואם
תאמר זקנים סתם, היאך אפשר לו לאסוף
זקנים של ששים רבוא:

רש"י
משלי פרק ג
(יט) קונק בחכמה יסד ארץ פונן שמים
בתבונה: (כ) בדעתו תהומות נבקעו
ושחקים ירעפו טל:
(יט) ה' בחכמה יסד ארץ - ע"פ התורה והיא התורה והיא
התבונה והוא הדעת ואחר שכל העולם נברא בהם לכך:
(כ) ירעפו - כמו יטיפו:

משלי פרק כד
(ג) בחכמה יבנה בית ובתבונה יתפונן: (ד) ובדעת חדרים ימלאו כל הון יקר ונעים:

מסכת אבות פרק ד משנה א
בן זומא אומר איזהו חכם הלומד מכל אדם שנאמר (תהלים קי"ט) מכל מלמדי השכלתי איזהו גבור
הכובש את יצרו שנאמר (משלי טו טז) טוב ארץ אפים מגבור ומושל ברוחו מלוכד עיר איזהו עשיר
השמח בחלקו שנאמר (תהלים קכ"ח) יגיע כפיך כי תאכל אשריך וטוב לך אשריך בעולם הזה וטוב לך
לעולם הבא איזהו מכובד המכבד את הבריות שנאמר (שמואל א' ב') כי מכבדי אכבד ובוזי יקלו:

Tanya – Likkutei Amarim, chapter 18

... Now, *chochmah* (wisdom) is the source of intelligence and comprehension, and it is above *binah* (understanding) which is intellectual understanding and comprehension, whereas *chochmah* is above them, and their source. Note the etymological composition of the word *הכמה* – כ"ה מ"ה ("the potentiality of what is"), that which is not yet comprehended and understood, or grasped intellectually; consequently there is vested in it the light of the *En Sof*, blessed be He, Who can in no way be comprehended by any thought. Hence all Jews, even the women and the illiterate, believe in God, since faith is beyond understanding and comprehension, for "The simple believeth every thing, but the prudent man understandeth..." But with regard to the Holy One, blessed be He, Who is beyond intelligence and knowledge, and Who can in no wise be comprehended by any thought— all men are like fools in His blessed presence, as is written, "So brutish am I, and ignorant: I am as a beast before Thee; yet I am continually with Thee...", meaning that "*Because* I am brutish and as a beast, I am continually with Thee." Therefore even the most worthless of worthless and the transgressors of the Israelites, in the majority of cases sacrifice their lives for the sanctity of God's Name and suffer harsh torture rather than deny the one God, although they be boors and illiterate and ignorant of God's greatness. [For] whatever little knowledge they do possess, they do not delve therein at all, [and so] they do not give up their lives by reason of any knowledge and contemplation of God. Rather [do they suffer martyrdom] without any knowledge and reflection, but as if it were absolutely impossible to renounce the one God; and without any reason or hesitation whatever. This is because the one God illuminates and animates the entire *nefesh*, through being clothed in its faculty of *chochmah*, which is beyond any graspable and understood knowledge or intelligence.

Rabbi Brovender's Shiur is sponsored by Dr. Bernard & Robin Cohen

Visit www.atid.org/shiur for audio recordings, Podcasts, or to sign-up to receive sources in advance.
Visit www.WebYeshiva.org to sign up for Rabbi Brovender's fully interactive, online Yeshiva.